

(لیکچورواندن) له نه ده بی کوردیدا

نیدریس عبدوللا

بۆ کراوه، له وانه:
- (خه تیبی قه زوینی) وا پیناسه ده کات، که:
(خستنه رووی به شداریکردنی شتیکه بۆ شتیکی تر له
واتا) [۲].
- (نه بو هیلالی عه سکه ری) ده لیت: (وه صفدانه
به وهی که وا به کیتی وه صف کراوه کان، جیبی نه وی تر
ده گرتیه وه به نه وزاریکی لیکچورواندن له شیعو
له سه رجه م گوتراوی تریشدا، ته نانه ت به بی نه وزاریش
ها تووه) [۳].
- (ته نوفی) ده لیت: (هه ولدانه به لیکچووی،
نه وهش به شداریکردنی دوو شته له په سنیک یان
زیاتریان، به لام نهک له هه موو په سنه کانیا) [۴].
- (بریتیه له بریاردانی نه وهی، که به کیتی دوو
شته کان له هوش یان له هه ستدا، شوینی نه وی تر
ده گرتیه وه) [۵].
- (بریتیه له پیوهندی نیوان دووشت یان زیاتر، له
یه کی له سیفه ته کانیا، یان له زیاتر له سیفه تیکیا)
[۶].

به بهرچا وگرتنی هه موو نه و پیناسانه، ده گه ینه نه و
رایه ی که (لیکچورواندن): یه کیکه له هونه ره
وشه ییه کانی شیعو یان په خشان، بریتیه له
به یه کچورواندن شتی که به شتیکی تر، له رووی له
پوهه کانی له یه کچوویان، نه وهش هه ندی جار به یارمه تی
نه وزاریک و، هه ندیک جاری تریش به بی یارمه تی
نه وزار دروست ده کرت.

بنه رته کانی (لیکچورواندن)

بنه رته کانی (لیکچورواندن) چوارن و، دابه ش ده بنه
سه ر دوو به شی سه ره کی و ناسه ره کی.. که ده توانین به م
شیوه یه یان ده ستنیشان بکه یین:
ا- بنه رته سه ره کییه کانی لیکچورواندن، بریتیه له:
۱- لیکچوو.
۲- له وچوو.
ب- بنه رته ناسه ره کییه کانی لیکچورواندن، بریتیه
له:
۱- نه وزار.

پیشه کی

(لیکچورواندن) (به کیکه له کۆنترین شیوه کانی
روونبیزی و هۆکاره کانی خه یال و نزیکترینبانه له
تیگه یشتن، بۆیه هه ندیکه ره وانبیشان به یه کیکه نه و
هونه رانه یان داناوه، که قوناغه کانی یه که می ویناندنی
نه ده بی و، پیوهندی دروستکردنی نیوان شته کانی
وهه ستوگرتی) [۱].

نه هه هونه ره وهک هه ر هونه ریکی تری بیجگه ی خوی،
به قوناغانیکی زور تپه ریوه، تیا یاندا گه شه ی کردوه،
فراوان و ده وه مه ند کراوه، تا وای لیته اتوه بۆ نه مرۆ
بووه به یه کیک له هونه ره زور فراوان و هه ره گرنگه کانی
روونبیزی.

پیناسه

گه ر به دوای پیناسه ی (لیکچورواندن) دا بگه رپین له
سه رچاوه ره وانبیشیه کان، ده بینن زیاتر له پیناسه یه کی

۲- رووی لیکچوراندن.

پیناسه ی بنه رنه کان و به شه کانیاں

- (بنه رته تی سهره کی لیکچوراندن): ئه و بنه رته تیه، که وهک گوتمان له (لیتی چوو) و (له وچوو) دا خۆی ده نویتیت و، بۆیه ش به سهره کی ده زانریت، چونکه به نه مانی ههریه که له (لیتی چوو) یان (له وچوو) هکه، (لیکچوراندن) هکه له ده ست ده چیت و، ئیتر ناوی هونه رتیکی تری به سهردا ده بریت.

- (بنه رته تی ناسه ره کی لیکچوراندن): ئه و بنه رته تانه ی لیکچوراندنی وینه ی (ئه وزار) و (رووی لیکچوراندن) ده گرتیتوه، که ئه گهر بیت و، له نمونه (لیکچوراندن) هکاندا هاتین، یان ههر نه هاتین، یان به تهنیا یه کتیکان هاتین، هیچ له (لیکچوراندن) هکه که م ناکاته وه، به لکو ئه گهر نه یه نه به هیزتریشی ده که ن.

- (لیتی چوو): شتی که سیفه تیکی تایبه تی هه یه، به لام له بهر ئه وه ی به هۆیه ک له هۆیه کان وهک پتویست، به لای به رامبه ره که مان ئاشکرا نیسه، دین به شتیکی دیکه ی ده چوینین، که به لای هه مووانه وه، یان هیچ نه بئ به لای به رامبه ره وه سیفه ته که ی زۆر ئاشکرایه.

- (له وچوو): ئه و شته سیفه ت ئاشکرایه یه، که (لیتی چوو) ی پیده چووینین.

- (ئه وزار): ئه و ئامرازه ریزمانیه یه، که بۆ به یه کچوراندنی دوو بنه رته سهره کییه کانی وهکو (لیتی چوو) و (له وچوو) هه ندی جار په نای بۆ ده به یه ن. ئه مه ش جوۆی زۆره له پاشتردا به نمونه وه ده یانخه یه نه روو.

- (رووی لیکچوراندن): ئه و سیفه ته ی دوو شته لیکچوره کانه، که تیایدا چ (لیتی چوو) و، چ (له وچوو) به یه ک ده چن.

نمونه ی لیکچوراندن

(لیکچوراندن) به شتیه یه کی گشتی، وهک گوتمان ههر چوار بنه رته کانی (لیتی چوو) (له وچوو) (ئه وزار) (رووی لیکچوراندن) ی تیا به و، به ههر چوار یان نمونه یه کی لیکچوراندن دروست ده که ن، بۆ وینه:

- نیشتمان، وهک مندال و نه وزی بۆ نوستن
چئ ئه کا... (محهمه د ره نجاو) [۷]

له م پارچه یه دا:

أ- (نیشتمان): (لیتی چوو) ه.

ب- (مندال): (له وچوو) ه.

ج- (وهک): (ئه وزار) ه.

د- چیکردنی (وهه وز بۆ نوستن): (رووی لیکچوراندن) ه.

جاری واش هه یه له (لیکچوراندن) دا (ئه وزار)

نابیت، بۆ وینه:

- شیعرم سیبه ری شاخانی

بنار و ده ست داده پۆشی... (طالب سهرانی) [۸]

له م دپره دا:

أ- (شیعرم): (لیتی چوو) ه.

ب- (سیبه ری شاخانی): (له وچوو) ه.

ج- دا پۆشی نی (بنار و ده ست): (رووی لیکچوراندن) ه. (ئه وزار) نه هاتوه.

جاری دیکه ش هه یه، له (لیکچوراندن) دا، (رووی لیکچوراندن) هکه ون ده بیت، بۆ وینه:

- راستیه کان وهک هه له کان

هه له کانیش وهک راستیه کان... (محهمه د ره نجاو) [۹]

له م پارچه یه دا، له دپری یه که م:

أ- (راستییه کان): (لیتی چوو) ه.

ب- (وهک): (ئه وزار) ه.

ج- (هه له کان): (له وچوو) ه.

له دپری دوو هه میشدا:

أ- (هه له کان): (لیتی چوو) ه.

ب- (وهک): (ئه وزار) ه.

ج- (راستییه کان): (له وچوو) ه.

به م جوۆه ده بینین له هه ردو دپره کان، (رووی لیکچوراندن) نه هاتوه.

جاری تریش ده شیت له (لیکچوراندن) دا، ههر ته نه ا (لیتی چوو) و (له وچوو) هه بیت، به بئ هاتنی (ئه وزار) و (رووی لیکچوراندن)، ئه مه شیان (له هه موو جوۆره کانی تر به هیزتره) [۱۰]، بۆ وینه:

- چلوورهی گوێسه وان، پلپله ی زیوی کچه کورده سه هۆل ئاوتینه یه، لیکدانه وه ی ئه م دوو شته ورده... (پیره میترد) [۱۱] له م دپره دا، ده بینین یه کسه ر شاعیر شتی که به شتیکی تر ده چوویننی و پریار ده دات، که ئه وه ی یه که م ریک ئه وه ی دوو مه، ئه مه ش لیکچوراندنیکی له رووی کاربگه رییه وه زۆره هیه... (چلوورهی گوێسه وان): (لیتی چوو) ه... (پلپله ی زیوی کچه کورد): (له و چوو) وه. (ئه وزار) و (رووی لیکچوراندن) نه هاتون.

جوۆره کانی لیکچوراندن

بۆ ده ستنیشاندنی جوۆره کانی لیکچوراندن، ده بیت له چه ند رووی که وه ته ماشای نمونه (لیکچوراندن) هکان بکه یه ن، ئه وانیش:

یه که م: له رووی بوونی بنه رته کان:

له م رووه وه ش جوۆری (لیکچوراندن) مان هه یه، که بریتینه له:

أ- لیکچوراندنی ئاسایی

نمونه یه کی لیکچوواندن، بهرجهسته ده بیت، پیکدیت له:

- عومری خوښه ویستی... (لیتی چوو) ه.

- (وهک).... (تهوزار) ه.

- (مؤمیکی داگیرساو)... (لهوچوو) ه.

(رووی لیکچوون) نه هاتووه، بهمهش لیکچوواندنه که له پرووی واتاوه ناتاوه او ده بیت، نه گهرچی به نه هاتنیشی له هزرده و اتاکه هر بهرجهسته بیت، بویه ناوی دهنین: لیکچوواندنی (ناته وای واتایی).

ج- لیکچوواندنی بههیز: نهو لیکچوواندنه یه، که تنها له سهر دوو بنه رته سهره کییه کانی (لیتی چوو) و (لهوچوو) دا به زری... بۆ وینه:

- ئهیشی وت گیانه:

هونراوه کانم کوتره کیتوبلهن... (نهوهر قادر محمه ده) [۱۵]

(هونراوه کانم)... (لیتی چوو) ه.

(کوتره کیتوبلهن)... (لهوچوو) ه.

(تهوزار) و (رووی لیکچوون) نه هاتوون، بهمهش لیکچوواندنیشی زور کاربگهر دروست بووه، بویه ناوی دهنین (لیکچوواندنی بههیز).

دووم: له پرووی جـوړی وشـه (لیتی چوو) و (لهوچوو) هکان:

لهم پرووه چوار جوړ (لیکچوواندلمان) هیه، که له خواره به نمونه وه تاماژدیان بۆ ده که یین:

ا- لیکچوواندنی ههستی: مه بهست له لیکچوواندنی ههستی نه وه یه، که ههردوو وشه (لیتی چوو) و (لهوچوو) هکان بهر یه کت له پینج ههسته کانی مرؤف بکهون، له وینه ههسته کانی: (بینین- بیستن- بونکردن- تامکردن- بهدهستگرتن)... بۆ وینه:

- دان و بهخشینیان له لا باوه

خوونی مهیدانیا له لا تاوه... (حاجی قادری کوئی) [۱۶]

له نیوه دپری دووه مدا:

- (خوونی مهیدان)... (لیتی چوو) ه.

- (تاو)... (لهوچوو) ه:

ههردووکیان، ده بینین، تامیان هیهو، بهردهستیش ده کهون، که واشبیت لیکچوواندنه که (لیکچوواندنی ههستی) یه.

ب- لیکچوواندنی نه قلی: نهو لیکچوواندنه یه، که وشه (لیتی چوو) و (لهوچوو) هکانی، بهر هیچ یه کیتک له پینج ههسته کان نه کهون، به ته نیا نه قل په یان پینبات... بۆ وینه:

- رهم و ویزدان و مرووت ونه وهک شکلی پهری ته مهع و غه در و جه فا، زوره وهکو لافاوه... (فانی) [۱۷]

له نیوه دپری یه کهم:

ب- لیکچوواندنی ناتاوه او (نهمهش ده بته دوو شیوهی ریزمانی و واتایی).

ج- لیکچوواندنی بههیز

ا- لیکچوواندنی ناسایی: نهو لیکچوواندنه یه که هر چوار بنه رته کانی لیکچوواندنی تپدایه، بۆ وینه:

- (... نهو فانوسانه ی که به ده رگای پولیسخانه که و، به نیوچه وانی سهر او، به رۆخ جاده که ی ناوهندی گوندا هه لواسرابوون، وهک چاوی برسییه کان سیس ده نایسان)... (مهم) [۱۲]

لهم پارچه په خشخانه دا، هه چوار بنه رته ته کان بهرجهسته، نه وه تا:

- (فانوس)... (لیتی چوو) ه.

- (چاوی برسییه کان)... (لهوچوو) ه.

- (وهک)... (تهوزار) ه.

- (سیس) ی نایسان... (رووی لیکچوون) ه.

ب- لیکچوواندنی ناتاوه او: نه مه نهو لیکچوواندنه یه، که یه کیتک له دوو بنه رته ناسه ره کییه کانی وینه ی (تهوزار) و (رووی لیکچوون) ی تپدا نه هاتیب... جا نه گهر (تهوزار) نه هاتبوو، نهوا به لیکچوواندنه که ده لیتین: (ناته وای ریزمانی) و، نه گهر بش (رووی لیکچوون) ه که نه هاتبوو، نهوا به (لیکچوواندن) ه که ده لیتین: (ناته وای واتایی)... بۆ وینه:

- رسته کان دیکتاتور بوون

یه کهم پینیان داگیر کردم... (محمه ده رنجاو) [۱۳] لهم دپره دا، سی بنه رته لیکچوواندن هاتوونه، نه وانیش:

- (رسته کان)... (لیتی چوو) ه.

- دیکتاتور)... (لهوچوو) ه.

- داگیرکردنی (یه کهم پیت) ه که... (رووی لیکچوون) ه.

(تهوزار) نه هاتووه، بویه بهم جوړه لیکچوواندنه ده لیتین: (لیکچوواندنی ناتاوه وای ریزمانی)، چونکه له رووی ریزمانییه وه، رسته که له بنجدا بریتیییه له (رسته کان وهکو دیکتاتور بوون)، به لام بۆ مه بهستی نه ده بی و، بۆ نه وهی لیکچوواندنه که ی کاربگهر تر بیت، شاعیر هاتووه تامرازه لیکده ره که ی (وهکو) ی هه لگرتووه.

نه گهریش (رووی لیکچوون) له لیکچوواندنه که دا نه هاتبوو، به لیکچوواندنه که ده لیتین لیکچوواندنی (ناته وای واتایی) بۆ وینه:

- نه که ی رووم لی وه ربگپری

یا نه خو بمخه یته لاهو

چونکه عومری خوښه ویستی

وهک مؤمیکی داگیرساوه... (تازاد دلزار) [۱۴]

لهم پارچه هونراوه یه، له دپره کانی سییه م و چوارم،

پنکها تېږ و، (له وچوو) وه که شی له بهک وشه پیکها تېږ،
بۆ وینه:

- عه شقت خوینه
به دلما هات و چۆ ده کا... (فه ریدوون عه بدول
به رزنجی) [۲۰]
(عه شقت)... (لیتی چوو) ه... (خوین)...
(له وچوو) ه.

+ لیکچوو اندنی یه کساننی دوو به دوویی: نهو
لیکچوو اندنه یه ژماره ی وشه (لیتی چوو) ه کانی دوو
وشه و، ژماره ی وشه (له وچوو) ه کانی دوو وشه بن، بۆ
نمونه:

- مه رگ و ژین میثلی سیبهر و تاوه
نهو ی باقی بمیننی ته نیا ناوه... (حاجی قادری کوی)
[۲۱]

له نیوه دتیری یه که مدا:
- (مه رگ) و (ژین)... دوو (لیتی چوو) ن. له
به رامبه ریان به ریزه:

- (سیبهر) و (تاو) هاتوه، که دوو (له وچوو) ن،
به مه ش نهو لیکچوو اندنی بۆمان به رجه سته بووه
(لیکچوو اندنی دوو به دوویی) یه.
به هه مان شپوه ده شیت لیکچوو اندنی سی به سیتی و..
تادیش، هه بیت.

ب- لیکچوو اندنی نایه کسان: نهو لیکچوو اندنه یه که
تیایدا ژماره ی وشه (لیتی چوو) وه کان، زیاتره له ژماره ی
وشه (له وچوو) وه کان، یان به پیچه وانه وه.. بۆ نمونه:

- ئیواراننی
وهک دوو مه لی
ئاواری بی لانه و جیگا
نه بوینه دوو

ریواری ماندووی سهر ریگا... (فه ریدوون عه بدول
به رزنجی) [۲۲]

له م پارچه یه دا، (ین) ی فرمانی (نه بوین)، راناوی
لکاوی که سی یه که می کویه، بۆ (من و تو) ده که ریته وه
و، له بنجدا شاعیر گه ره کیه تی بلتی:

- ئیواراننی
من و تو
وهک دوو مه لی... تاد

به لام له بهر سووکی دهر پین، کورتیری هونراوه که ی، نه م
دوو راناوه سهر به خویه ی (من و تو) ی هه لگرتووه و، ته نیا
به راناوی لکاوی (ین) وازی هیناوه.. بۆیه ئیستا:

- (ین).. (لیتی چوو) ه.
- (دوو مه لی ئاواره ی بی لانه و جیگا)..
(له وچوو) ی یه که مه.
- (دوو ریواری ماندووی سهر ریگا)... (له وچوو) ی
دوو مه.

- (رهحم و ویژدان و مرووهت)... (لیتی چوو) ه.
- (شکلی پهری)... (له وچوو) ه.

هه مووشیان وشه ی نه قلین، چونکه بهر هه یچ یه که له
پینج هه سته کان ناکه ون، نه وه نه بیت نه قل په یان
پیده بات، بۆیه لیره دا (لیکچوو اندنی نه قلنی) به رجه سته
ده بیت.

۳- لیکچوو اندنی هه سستی نه قلنی: نهو
لیکچوو اندنه یه، که (لیتی چوو) ه که ی (هه سستی) بی و،
(له وچوو) ه که ی نه قلنی..
بۆ وینه:

- نه م ئاسمانه شینه، که وا به رگی ماته مه
ته حلیلی واکراوه، که قوبه ی غه مه، ته مه...
(پیره میترد) [۱۸]

له نیوه دتیری یه که می نه م دتیره هونراوه یه دا:
- (ئاسمانی شین)... (لیتی چوو) ه، وشه یه کی
لیکدراوی هه سستی یه، چونکه بهر هه سستی بینین
ده که ویت.

له نیوه دتیری دووه میش (قوبه ی غه م)...
(له وچوو) ه، وشه یه کی لیکدراوی نه قلنی یه، چونکه بهر
هه یچ یه کیکی پینج هه سته کان ناکه ویت.
بۆیه به م شپوه لیکچوو اندنه ده لیتین (لیکچوو اندنی
هه سستی نه قلنی).

۴- لیکچوو اندنی نه قلنی هه سستی: نهو لیکچوو اندنه یه
که (لیتی چوو) ی نه قلنی و (له وچوو) ی هه سستی بیت.. بۆ
وینه:

ئاگری عیشتت له دلما هه لکرا هه روهک سیراج
حالی خۆم ناگۆرمه وه، نه مرۆ به شاهی و تهخت و
تاج... (خادیم) [۱۹]
له نیوه دتیری یه که مدا:

- (ئاگری عیشتت)... (لیتی چوو) ه، وشه یه کی
نه قلنی یه، چونکه بهر یه که له هه سته کان ناکه ویت.

- (سیراج)... (له وچوو) ه، وشه یه کی هه سستی یه،
چونکه بهر هه سته کانی ده ست و چاو ده که ویت..
که واشبیت لیکچوو اندنه که، (لیکچوو اندنی نه قلنی
هه سستی) یه.

سییه م: له رووی ژماره ی وشه (لیتی چوو) و
(له وچوو) وه کان:

له م رووه وه ده توانین دوو جوړ لیکچوو اندن جیا
بکه ینه وه، نه وانیش (لیکچوو اندنی یه کسان) و
(لیکچوو اندنی نایه کسان) ن.

۱- لیکچوو اندنی یه کسان: نهو لیکچوو اندنه یه که
ژماره ی وشه (لیتی چوو) و (له وچوو) ه کانی به یه کساننی
و، به هینده ی یه ک هاتین. بۆ وینه:

+ لیکچوو اندنی یه کساننی یه که به یه کی: نهو
لیکچوو اندنه یه، که (لیتی چوو) ه که ی له یه ک وشه

راناوی سه‌ریه‌خوئی که‌سی دووه‌می تاکه، (له‌وچوو) ه. د- لیکچوو—وواندنی (ناو) به (ناو): ټه‌و لیکچوواندنه‌یه، که (لیتی چوو) و (له‌وچوو) ی (ناو) بن:

- وه‌ک شه‌لته‌ پهن، گه‌ه پرو گه‌ه خالیبه‌ به‌طنت صه‌وم و ټه‌مه‌لت باعیثی نه‌فس وشکه‌مت بوو... (نالی) [۲۷]
له‌م دپیره‌دا: (به‌طن) ناوه (لیتی چوو) ه، (شه‌لته‌ پهن) ناویکی تره، لیکدراوه (له‌وچوو) ه.

شپاوزه‌کانی لیکچوواندن

(لیکچوواندن) دوو شپاوزه‌ی سه‌ره‌کی هه‌یه ټه‌وانیش راسته‌وخو و ناراسته‌وخونه، وه‌ک له‌ خواره‌وه به‌ نمونه‌وه ناماژه‌یان بو ده‌که‌ین:

ا- لیکچوواندنی راسته‌وخو: ټه‌و لیکچوواندنه‌یه، که نووسه‌ر له‌ دهرپینه‌که‌یدا راسته‌وخو دروستی ده‌کات، ټه‌وه‌ش به‌چهند شپوه‌یه‌ک:

+ (لیتی چوو) پیش (له‌وچوو) ده‌که‌ویت، که ټه‌مه‌ش زوره‌ی جاره‌کان له‌ لیکچوواندندا، ټه‌و بنه‌ره‌تانه‌ هه‌روا ریز دهن، بو وینه:

- ټپوه نه‌مامی باغ‌تکن

به‌ ده‌ستی ټپمه‌ نیترابن... (کاکه‌ی فه‌لاح) [۲۸]
له‌م دپیره‌دا: (ټپوه) ... (لیتی چوو) ه، (نه‌مام) ... (له‌وچوو) ه.

+ جاری واش هه‌یه، له‌ به‌ر پټوبستی شیعری، شاعیر (له‌وچوو) ده‌خاته‌ پیش (لیتی چوو) بو وینه:

- جارجار بو‌یه مات و په‌ستم
وه‌ک په‌ره‌ی گول وایه هه‌ستم... (کاکه‌ی فه‌لاح) [۲۹]

له‌م دپیره‌دا (هه‌ستم) .. (لیتی چوو) ه، شاعیر خستویه‌تبیبه‌ دوا وشه‌ی کو‌تایی دپیره‌که‌ی، به‌لام (په‌ره‌ی گول) که (له‌وچوو) ه شاعیر خستویه‌تبیبه‌ وینه‌تر.

ب- لیکچوواندنی ناراسته‌وخو: ټه‌و لیکچوواندنه‌یه، که تیایدا نووسه‌ر یان شاعیر له‌ قوناغی یه‌که‌می دهرپینه‌که‌ی ناماژه‌ بو (لیتی چوو) ده‌کات، دواتر به‌هویه‌ک له‌ هویه‌کانه‌وه وه‌ک پرسیارکردنی به‌رامبه‌ر له‌ (لیتی چوو) ه‌که، یان ویستی نووسه‌ره‌که له‌ درپژه‌ پیدان و، یان به‌هر هویه‌کی تر، له‌ قوناغی دووه‌مدا، یان راسته‌تر بل‌تین، له‌ رسته‌ی دووه‌مدا، ناماژه‌ بو (له‌وچوو) ه‌که‌ش ده‌کات، بو وینه:

- ټه‌میری ماوه‌ پادشایه، گوتی: کتیبه؟ گوتم: شیره‌ گوتی: لیره؟ گوتم: لیره، هه‌تا تاران و هیندستان... (حاجی قادری کو‌بی) [۳۰]

لیتره‌دا شاعیر، سه‌ره‌تا باس له‌ (ټه‌میر) ټیک ده‌کات که‌وا له‌ ژباندنا ماوه، به‌لام دواي ټه‌وه‌ی به‌رامبه‌ره‌که‌ی

له‌م نمونه‌یه‌شدا له‌ به‌رامبه‌ر یه‌ک (لیتی چوو) دوو (له‌وچوو) هاتوه‌ه.. به‌لام جاری واش هه‌یه ژماره‌ی وشه (لیتی چوو) ه‌کان زیاترن، له‌ ژماره‌ی وشه (له‌وچوو) ه‌کان، بو وینه:

- پلنگ و که‌متیار و ورچ و گورگ و شپه‌ر خه‌ریکن وه‌ک

قولنگ و قاز و له‌ق له‌ق یه‌ک به‌لانه، یه‌ک به‌هیلا نه... (چروستانی) [۲۳]
له‌م دپیره‌دا:

- (پلنگ) و (که‌متیار) و (ورچ) و (گورگ) و (شپه‌ر) ... (لیتی چوون)، که‌ پینج وشه‌ن.

- (قولنگ) و (قاز) و (له‌ق له‌ق) ... (له‌وچوو) ن، سی وشه‌ن.. که‌واشپه‌، لیکچوواندنیکی نایه‌کسانی پینج به‌سیتی له‌و دپیره‌دا به‌رحسته‌ ده‌بیت.

چواره‌م: له‌ پروی بوونی ریزمانی وشه (لیتی چوو) و (له‌وچوو) ه‌کان:

له‌م پروه‌شدا ټه‌و جو‌رانه‌ی لیکچوواندنمان هه‌یه:
ا- لیکچوو—وواندنی (راناو) به (ناو): ټه‌و لیکچوواندنه‌یه، که (لیتی چوو) (راناو) و، (له‌وچوو) (ناو) بیت.

- ټپوارانی
وه‌ک سیبه‌ر شو‌پنم ده‌که‌وتی... (فه‌ره‌یدوون عه‌بدول به‌رنجی) [۲۴]

(ی) کو‌تایی فرمانی (ده‌که‌وتی)، راناوی لکاوی که‌سی دووه‌می تاکه، شو‌پنی (تو) ی گرتو‌ته‌وه (لیتی چوو) ه، (سپه‌ر) ناوه (له‌وچوو) ه.

ب- لیکچوو—وواندنی (راناو) به (راناو): ټه‌و لیکچوواندنه‌یه که (لیتی چوو) و (له‌وچوو) ی (راناو) بن..

- تو‌ش وه‌کو من رپبوارای رپی عه‌شقیکی گه‌وره و پیروز بووی... (فه‌ره‌یدوون عه‌بدول به‌رنجی) [۲۵]

(تو) ... (لیتی چوو) ه.. (من) .. (له‌وچوو) ه، هه‌ردووکیان دوو راناوی سه‌ریه‌خون (تو) بو که‌سی دووه‌می تاک و، (من) بو که‌سی یه‌که‌می تاک.

ج- لیکچوو—وواندنی (ناو) به (راناو): ټه‌و لیکچوواندنه‌یه، که (لیتی چوو) ی (ناو) و، (له‌وچوو) ی (راناو) بیت، بو وینه:

- هونراوه تو‌ی خورپه‌یه‌کیت، به‌ناخی شاعیر ټپیمدا دپیت و ده‌رو‌ی بو کو‌ی ده‌رو‌ی؟ ... (فه‌ره‌یدوون عه‌بدول به‌رنجی) [۲۶]

له‌م پارچه‌یه‌دا: (هونراوه) ناوه (لیتی چوو) ه.. (تو)

پرسیاری ته وهی لیده کات، که نهو ته میره کیتیبه؟
ئینجا شاعیر درتزه به قسه کهی ده دات و به (شیری)
ده چوینیتت... به مهش (ته میر) ده بیتته (لیتی چوو)...
(شیر) ده بیتته (له وچوو)ی.

نامرازه کانی لیکچوواندن

نامرازه کانی لیکچوواندن، تهو کومه له وشه یه، که
یارمه تی دروستبوونی نمونه کانی (لیکچوواندن)
ده ده... هه یانه به تنبا وشه یه که، وهکو: (وهک، وهکو،
ههروهک، ههروهکو، میثلی... تاد).. هه یانه پیتته،
وهک: (انه).. هه یانه (گری) به که له وینهی: (به
چه شنی... به شتیوهی... تاد).. هه شیانیه رسته یه که
له شتیوهی: (لیتیوه... بووه... ته لیتی... تاد) بو نمونه:

- ۱- وهک: ته رکی رۆژانه ی وانه کهم
وهک ئاو و دۆ رهوان ده کهم... (کاکه ی فلاح) [۳۱]
- ۲- وهکو: وهکو ههنگ چهز به شاخ ته کهم
تاسه ی بوئی گولباخ ته کهم... (کاکه ی فلاح) [۳۲]
- ۳- ههروهک: ته گهر بیت و بنووسم، شه رحی هیجرانم
له سه ر کاغه ز ته سووتینتی هه ناسه ی سه سه رته م، ههروهک
شه ره کاغه ز... (خادیم) [۳۳]
- ۴- ههروهکو: سه دای (یاچه یی)ی ده رویشان له ترسی
زولفی پرچینی

له عیسا عه رصه یی گه ردوون، به تنگ هات ههروهکو
ده رزی... (حاجی قادری کوئی) [۳۴]

- ۵- ئاسایی: هۆگری تۆم
تۆش رووبار ئاسایی به رهو به نده ری ته مومژ
ههنگاو ته نیتی... (ته نوهر قادر محهمه د) [۳۵]
- ۶- میثلی: له دلدا تاته شی عیشتت بلتسه ی میثلی
ته ندووره

شه طی ته شکم نه بی مانع، ده سووتیم ده به کوئی
نووره... (نالی) [۳۶]

۷- میثالی: مونسه به ی تهو و له یلا، میثالی دیو و
په ری

موشابه هه ی تهو و عه زرا، عه زال و جاموسی...
(حاجی قادری کوئی) [۳۷]

۸- ئاسا: کیژوله کهم گول ئاسایه
زیتهل و گورج و وریایه... (باوکی تازیز) [۳۸]

۹- رهنگ: پاشای بابان جیهانگیری
رهنگ رۆسته می زالی پیری [۳۹]

۱۰- چون: گیج سه ر کاروان جه سه ردی بن که یل
بو مه دان چون بوئی، بی وه فایی له یل... (مه وله وی) [۴۰]

۱۱- انه: بو تهو په یه وهه ملکه چم
تاکو شیرانه ده ره چم... (کاکه ی فلاح) [۴۱]

۱۲- چه شنی: گوته ی چه شنی شه کر وایه

خوا بیپارتیزی ته نیایه... (باوکی تازیز) [۴۲]

۱۳- به چه شنی: دلیم به چه شنی ئاوینه
سپی و رووناک و خاوینه... (کاکه ی فلاح) [۴۳]

۱۴- بووه: (جریوه جریوه که شیان له گویتیدا بووه زیره
زیر... (عه زیزی مه لای رهش) [۴۴]

۱۵- لیسووه: (وای لیتهات جیگاکه ی خوی لیسووه
جه هه تنه م و، دلی به روهستی نه دا، که چیدیکه کاتی لی
به سه ر به ریت... (عه زیزی مه لای رهش) [۴۵]

۱۶- ته کهم: هۆراوه و چه پکی خه م
ته کهمه گول بو کچی... (ته نوهر قادر محهمه د) [۴۶]

۱۷- ته بیتته: که شهو دادی ئاسمانی شین پیده که نی
له باوه شیا مانگ ته بیتته گۆرانیبیت... (ته نوهر قادر
محهمه د) [۴۷]

۱۸- ده بیته: ئیمهش ده مرین، ده بیته خاکی سه ری
تهو رۆژ شه وه ته نوری صوبهی ده گه ری... (حاجی
قادری کوئی) [۴۸]

۱۹- ته لیتی: ناخی ده روونم بیتته ره ده
ته لیتی نیرگی ناو هه ره ده... (کاکه ی فلاح) [۴۹]

۲۰- بوو بوو: ته مشه و خه ونم پیتته وه دی
له خه وما بوو بووی به په ری... (فه ره ی دوون عه بدول
به رزنجی) [۵۰]

۲۱- عه ینه: (تهو به رگی له بهر بوو کتیبان کرد،
له به رجاوی خوی عه ینه کفن بوو، که سواریان کرد،
وه یزانی به ره و قه برستانی ده به ن... [۵۱]

۲۲- کت و مت: (تهو کت و مت دیو بوو، لۆیه
منداله که زۆ ترسا، دهستی کرده گریانی و، پیتی به غاری
وه نا... [۵۲]

۲۳- ده تگوت: (تهو به لام چ ماینه کویت، ده تگوت
چه یاته... [۵۳]

۲۴- وهکی: دوینتی شهو ئاسکه په مه ییه کان
سه ردانیان کردم

چونکه ماوه به ک بهر له هه ناسه کانی ره شه با، منبان
به سه ر ته نافه کانی مه نفاوه بینبوو وهکی تویتکه له
پرته قالیک... (ئیسماعیل حه مه ته مین) [۵۴]

۲۵- به مه ته ل:
خاکی به ری پیت گه ر بده نه دهستی سوله یان

ته یکاته دوو دیده به مه ته ل سورمه یی جه وه ره [۵۵]

۲۶- ته چتی: ته حوالی ته م زه مانه له کایه ی منال ته چتی
دنیا به کی چ پووچه له که له زه رفی به تال ته چتی [۵۶].

ته نجام

له م لیکۆلینه وه یه ماندا، گرنگترین ته وانه ی بۆمان
ده رکه وت، ده کریت، له م خالانه ی خواره وه ی کورت
بکه ینه وه:

۱- هونه ری لیکچوواندن یه کیکه له کۆنترین

- ۲۱- دیوانی حاجی قادری کوئی. / ل ۴۸
- ۲۲- رۆژان دەرپروا تو ههر خوشه ویستی منی، / ل ۴۸
- ۲۳- دیوانی چروستانی، ئا: عهبدو لرحیم و سالح عهبدو لئلا چروستانی، چاپی یه کهم سلیمانی، ۱۹۸۵، / ل ۸۶
- ۲۴- رۆژان دەرپروا تو ههر خوشه ویستی منی، / ل ۴۷
- ۲۵- هه مان سه رچاوه ی پیشوو، / ل ۴۷
- ۲۶- هه مان سه رچاوه ی پیشوو، / ل ۱۶
- ۲۷- دیوانی نالی، ئا/ عهبدو لکه ریمی مودهریس و فاتیح عهبدو لکه ریم، به غداد/ ۱۹۸۰
- ۲۸- چرۆ، کاکه ی فه لاج، / ل ۱۲
- ۲۹- چرۆ، / ل ۳۲
- ۳۰- دیوانی حاجی قادری کوئی.
- ۳۱- چرۆ، / ل ۶
- ۳۲- چرۆ، / ل ۹
- ۳۳- دیوانی خادیم، / ل ۲۸
- ۳۴- دیوانی حاجی قادری کوئی، / ل ۱۵۹
- ۳۵- زریان، / ل ۴۶
- ۳۶- دیوانی نالی، / ل ۴۰۶
- ۳۷- دیوانی حاجی قادری کوئی، / ل ۱۶۱
- ۳۸- که شکۆل، ده ستنوس باوکی ئازیز
- ۳۹- زمان و ئەدهبی کوردی، قو ئاگی چواره می ئاماده بی گشتی، / ل ۱۲۱.
- ۴۰- ره وانبیتژی له ئەدهبی کوردیدا، به رگی یه کهم، / ل ۳۳
- ۴۱- چرۆ، / ل ۷
- ۴۲- که شکۆل ده ستنوس.
- ۴۳- چرۆ، / ل ۸
- ۴۴- بۆره ی قه پلان، عه زیزی مه لای ره ش، چاپی یه کهم، / ل ۸.
- ۴۵- هه مان سه رچاوه ی پیشوو، / ل ۸
- ۴۶- زریان، / ل ۴۳
- ۴۷- زریان، / ل ۲۷
- ۴۸- دیوانی حاجی قادری کوئی، / ل ۱۵۱
- ۴۹- چرۆ، / ل ۸
- ۵۰- رۆژان دەرپروا تو ههر خوشه ویستی منی، / ل ۵۹
- ۵۱- هونه ری لیکچروانندن، ئیدریس عهبدو لئلا، ده ستنوس.
- ۵۲- هه مان سه رچاوه ی پیشوو.
- ۵۳- هه مان سه رچاوه ی پیشوو.
- ۵۴- گو قاری (رامان)، ژماره (۴۶)، نیسانی (۲۰۰۰)، ئیسماعیل حه مه ئه مین.
- ۵۵- ئەحمه د به گی صاحیبقران، دیوانی حه مدی، (چ: ۱) سلیمانی، ۱۹۸۴، / ل ۷۰.
- ۵۶- هه مان سه رچاوه ی پیشوو، / ل ۴۱۰.

- هونه ره کانی روونبیتژی، که قو ئاغه کانی یه کهمی و ئینانندی ئەدهبی و، پیشوهندی دروستکردنی نیوان شته کانی به رجه سته کردوو.
- ۲- له رووی بنه رته کانی لیکچروانندنه وه، لیکچروانندن، سی جو ری هه یه، ئەوانیش: (ئاسایی) و (نا ته واو) و (به هیزن).
- ۳- (ئه وزار) ه کانی دروستکردنی (لیکچروانندن) له کوردیدا یه کجار زۆرن و، زیاترن له بیست و پینج (ئه وزار).
- ۴- ئەدهبی کوردی به شیوه یه کی گشتی، چ له شیعر و چ له وابه ته ئەده بییانه ی که به په خشان داده ریتژین، به شیوه یه کی فراوان، (لیکچروانندن) به کار ده هینتی و به هۆبه وه ی به ره مه کانی به پیتزتر کردوو.

سه رچاوه و په راوتزه کان:

- ۱- فنون بلاغیة، د. ئەحمه د مه طلب، چاپی یه کهم، کوهیت، سالی ۱۹۷۵، / ل ۲۷.
- ۲- تلخیص المفتاح، / ل ۴۷۳.
- ۳- علم البیان، / ل ۶۴.
- ۴- هه مان سه رچاوه ی پیشوو / ل ۶۲.
- ۵- فنون بلاغیة / ل ۳۱.
- ۶- فنون بلاغیة / ل ۳۳.
- ۷- دارمانی خه ونه کان، محه مه د ره نجاو، چاپی یه کهم، سلیمانی / ۱۹۹۸، / ل ۷۵.
- ۸- بلاو کراوه ی (بینایی)، ژماره (۵)، ئازاری ۲۰۰۰، قه زای (سو زان)، شیخ طالب سه رانی.
- ۹- دارمانی خه ونه کان، / ل ۲۱.
- ۱۰- ره وانبیتژی له ئەدهبی کوردیدا د. عه زیز گه ردی، به رگی یه کهم، به غداد ۱۹۷۲، / ل ۶۰.
- ۱۱- دیوانی پیره میتید، محه مه د ره سوو ل هاوار، چاپی یه کهم، به غداد، ۱۹۶۸، / ل ۱۳۶.
- ۱۲- پایزه خه ون، محه مه د مه ولوود مه م، به غداد ۱۹۸۷، چاپی یه کهم / ل ۴۳
- ۱۳- دارمانی خه ونه کان / ل ۵۳
- ۱۴- دیوانی ئازاد دلزار، / ل ۳۵.
- ۱۵- زریان ئه نوه ر قادر محه مه د چاپی یه کهم / ل ۵۶
- ۱۶- دیوانی حاجی قادری کوئی ئا: سه ردار میران و که ریم شاره زا.
- ۱۷- دیوانی فانی، فانی پشه ده ری، چاپی یه کهم، / ل ۲۱۱.
- ۱۸- دیوانی پیره میتید، / ل ۱۰۳
- ۱۹- دیوانی خادیم، / ل ۱۲۱
- ۲۰- رۆژان دەرپروا تو ههر خوشه ویستی منی، فه ره دیوون عهبدو ل به رزنجی، چاپی یه کهم، / ل ۳۰